

ZELENI PREHOD NA LJUDSKIH UNIVERZAH

ZELENI PREHOD LJUDSKIH UNIVERZ KOT STIK Z NEPREDVIDLJIVOSTJO NARAVE

NEVENKA BOGATAJ,¹ PATRICIJA REJEC²

Uvod

Učenje življenja v skupnosti spada med bistvene naloge vzgoje in izobraževanja (Hoskins idr., 2010). Skupnosti so povezane s prostorom, zato ne preseneča, da tudi ljudske univerze med drugim odkrivajo in nadgrajujejo povezavo prostora in ljudi. Z različnimi oblikami učenja nagovarjajo številne ciljne skupine ali skupnosti, ki povezujejo zelo različne ljudi, zlite s posebnostmi njihovega prostora.

Obletnica delovanja ljudskih univerz je trenutek kritičnega ovrednotenja njihovega delovanja in rezultatov, kar vodi v potrditev in spreminjanje začrtane smeri ter vključevanje novosti. Preobrazba iz kulturno-prosvetnih prek socialističnih v današnje ponudnike izobraževanja za osebni in karierni razvoj prebivalstva (Trdan, 2021) kaže na pozornost ranljivim in odzive na specifične potrebe. Ljudske univerze naj bi bile in so nosilec družbenih sprememb, pri čemer so vir njihovega delovanja večinoma javna, državna in občinska sredstva (Košmerl in Mikulec, 2021), obdobje pa v večji meri tudi tržna.

Doslej se ljudske univerze večinoma niso sistematično ukvarjale z okoljem in z naravoslovnimi znanji ter niso naslavljale podnebnih sprememb. Nekatere so razvijale izobraževanja in dogodke, ki bi jih lahko imenovali okoljsko izobraževanje in umestili v koncept Vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (v nadaljevanju: VITR), za katerega je tipična celostnost in celovitost. V Posoškem razvojnem centru z organizacijsko enoto – Ljudsko univerzo so se na primer spraševali, kako nagovoriti vsakodnevne

¹ Andragoški center Republike Slovenije.

² Posoški razvojni center, organizacijska enota Ljudska univerza.

navade ljudi in vzbuditi zanimanje za sonaravno pridelavo hrane, energijo, samooskrbo, trajnostno gradnjo, mobilnost, trajnostno potrošnjo in podobno. Pri tem ni šlo le za informacije, znanja in veščine, temveč za vzgojno-izobraževalni vpliv na vzorce delovanja in njihovo preusmeritev v sonaravnost, kjer je ključna racionalna raba energije in razvoj kompleksnosti. Izbrani primeri Posoškega razvojnega centra, Ljudske univerze Ajdovščina in Ljudske univerze Postojna so bili predstavljeni leta 2021 na Virtualni stojnici primerov izobraževanja odraslih za trajnostni razvoj (Virtualna, 2021), odprli pa so tudi nove dileme – npr. koliko časa traja, da dozori spoznanje, in koliko, da oseba začne svoje vzorce delovanja spreminjati. Klasično izhodišče v izobraževanju odraslih – konkretne potrebe, želje in interese – moramo namreč najprej poznati, da jih lahko z izkustvenim in s projektnim učenjem pričnemo spreminjati, pri čemer so nekateri bolj in drugi pa manj učinkoviti. VITR ne naslavlja le posameznikov, ampak skupnosti in institucije.

Od leta 2009 dalje sistemsko pomanjkanje t. i. »zelenega« izobraževanja naslavlja Andragoški center Republike Slovenije s postopnim razvojem izobraževanj in učnih gradiv, ki izpostavljajo vprašanja trajnosti, sonaravnosti, varovanja narave in odnosa ljudi do okolja. Zeleni prehod ljudskih univerz bo ciljno in intenzivno vključil podnebne spremembe in stik med izobraževanjem ter vse bolj krožnim gospodarstvom. Ta proces omogoča in spodbuja dvoletni projekt Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju, ki poteka 2022–2023 na podlagi Odloka o Programu porabe sredstev Sklada za podnebne spremembe za ti dve leti. Projekt povezuje vse nacionalne javne izobraževalne zavode v Sloveniji in nadgrajuje VITR. Njegov ključni namen in cilj je sistemski odziv (vsega) izobraževanja na podnebne spremembe. Slednje so namreč med okoljskimi izzivi v Sloveniji najbolj pereča.

Na ravni Evrope je kriz več: varnostna in energetska zaradi vojne v Ukrajini, zdravstvena zaradi večletne pandemije, okoljska v povezavi s podnebno. Posledica je bistveno večja raven negotovosti in nepredvidljivosti. V takih okoliščinah se spontano okrepi skupno in skupnostno delovanje, kar bi naj sistemski odzivi upoštevali. Možna sta na primer postopni in koordiniran razvoj sinergij med obstoječimi izobraževalnimi praksami in institucijami ter pospešeno uvajanje novosti. Ključen je enoten, jasen in skupen cilj družbenih in še zlasti izobraževalnih akterjev, ki so v desetletjih blaginje pozabili, da je narava nepredvidljiva. Cilj v naravi je jasen: prilagajanje je namenjeno povečevanju verjetnosti preživetja in razmnoževanju oziroma podaljševanju trajanja osebka v rod. V družbi veljata ista cilja, a sta pogosto v ozadju prilagajanja organizacije ljudi ekonomskim in političnim spremembam, naravno okolje pa se razume kot samoumevno, še zlasti v evropskem prostoru, kjer doslej ni manjkalo ne vode ne toplote, večinoma tudi ne prostora. Toda pojavi, ki so bili veliki po površini, kot je bil npr. žled na Postojnskem leta 2014 ali požar na Krasu leta 2022, kažejo, da bomo vsi morali svoje delovanje razumeti in prilagoditi spremembam okolja. Ljudske univerze so v prihodnjem obdobju povabljene k samorefleksiji svojih ciljev in pristopov k izobraževanju odraslih, k prilagajanju svoje dosedanje organizacije in k razmisleku o svoji vlogi v družbi.

Toda ljudske univerze naravo in njene značilnosti (npr. nepredvidljivost in pestrost) šele spoznavajo. V slovenskem izobraževanju odraslih so manj znane mednarodne

okoljske zaveze in na primer podatki medvladnega panela za klimatske spremembe (IPCC, 2022), saj sta bila okolje in VITR z vidika financ in kadrov doslej razmeroma prezrti in obrobni temi (Bogataj, 2021). Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih ReNPIO 2022–2030 okolje in trajnost omenja, a ju ne umešča v strateške prioritete. Prav tako šele nastaja sistemska povezava med doslej nepovezanimi praksami. Pregled izobraževalne ponudbe in projektov na spletnih straneh 34 ljudskih univerz z vidika »zelene« ponudbe je predstavljen v preglednici 1, saj ne razpolagamo s sistematično analizo tega področja. Izobraževalno ponudbo in projektne aktivnosti, ki bi po svoji vsebini in namenu lahko sodili pod okrilje koncepta VITR, smo identificirali za 27 ljudskih univerz, kar predstavlja dobrih 79 % vseh analiziranih ljudskih univerz (tabela 1).

VIDIK TRAJNOSTI	PRIMERI VSEBIN IN IZVAJALCEV PO LOKACIJAH LU
GOSPODARSTVO	Trajnostna prehranska veriga (Murska Sobota), DRIVE IN tržnica Loreto (Koper), NPK Izdelovalec kruha, potic, peciva in testenin na tradicionalen način (Ajdovščina, Trebnje), NPK Čebelar/čebelarka (Kočevo), NPK Zelenjadar/ica (Trebnje), NPK Zeliščar pridelovalec (Ajdovščina, Črnomelj), NPK Ekološki kmetovalec, NPK Predelovalec/predelovalka mleka na tradicionalen način (Črnomelj), NPK Pridelovalec sadja na tradicionalen način (Ajdovščina, Črnomelj), Učni center Brje – povezovanje med sadjarji, zeliščarji in vinogradniki (Ajdovščina), Čebelarско-razvojni izobraževalni center, Hranilnica ekoloških semen (Gorenjska), Narava na krožniku, Razvoj ekološke kmetije Ajda (Ptuj), Za prihodnost podeželja (Ormož), Lokalni trg pridelkov (Murska Sobota, Lendava), Zelena energija in mobilnost (Slovenska Bistrica), Delavn'ca (Postojna), Mobilnost, akvakultura (Zgornje Posočje), ekološka kmetija, agrikulture (Ptuj), Veriga eko zelišč (Trebnje), Dnevi zeliščarstva v Beli krajini (Črnomelj), trajnostna gradnja/gradbeni materiali (Ravne na Koroškem, Zgornje Posočje), naravna kozmetika (Nova Gorica), Sobivam z naravo (Zgornje Posočje).
OKOLJE	Olje kot odpadke, čebele (Žalec, Ravne na Koroškem), prehranska oskrba (Velenje), medgeneracijski vrt (Črnomelj), vrtnarstvo, samooskrba (Postojna, Ravne na Koroškem, Sežana, Zgornje Posočje), zdravilne rastline (Ajdovščina, Postojna, Sežana, Koper, Krško, Zgornje Posočje, Trebnje), stara semena (Ajdovščina), vseživljenjsko varovanje narave (Škofja Loka), kolesarska veriga na podeželju (Trebnje), šivanje (Trebnje, Krško, Ravne na Koroškem, Slovenska Bistrica, Zgornje Posočje), geografski krožek (Kranj, Jesenice).
DRUŽBA	Going Green (Ormož), Živimo zdravo in okolju prijazno (Novo mesto), simpozij strokovnih delavcev v VIZ (Šentjur), Kosovelova soba (Sežana), okoljska izobraževanja, obnova mlina (Žalec), trajnostni razvoj – tematske delavnice (Krško), kulturna dediščina (Jesenice), čutni parki in samooskrba (Postojna), dogodki in delavnice na kmetiji Vidov breg, v sirarni in na Turmanovi kmetiji (Murska Sobota), razvoj podeželja (Slovenska Bistrica, Kočevo, Trebnje), Teden izobraževanja za trajnostni razvoj (Ljubljana, Jesenice, Kranj, Krško, Nova Gorica, Slovenj Gradec, Zgornje Posočje, Novo mesto, Žalec, Zasavje).

Tabela 1: Pilotni vpogled v spletne informacije o tekočih projektih nekaterih ljudskih univerz, za katere glede na vidike trajnosti večinski vir niso nacionalna javna sredstva.

Izkazuje se, da je v ospredju izobraževalne ponudbe samooskrba s hrano, z zelišči, s semeni in z medom, zdravo življenje in včasih tudi omejevanje onesnaževanja. Ostali vidiki so predvsem izvirne, a posamične ideje – npr. sonaravna gradnja, čutni park, kolesarjenje, oživiljanje in posodabljanje nesnovne in snovne dediščine. Edina vidna koordinirana povezava med raznovrstnimi projekti ljudskih univerz se zdi Teden izobraževanja za trajnostni razvoj. Slednji poteka večinoma iz lastnih sredstev ali kot del občinskega programa dela. Večgeneracijske centre je sofinanciralo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije, lokalne akcijske skupine pa program LEADER, ki deluje v okviru evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Sredstva za zeleni prehod ljudske univerze torej iščejo in vsaj delno najdejo izven matičnega ministrstva, in sicer npr. v sodelovanju z občinami in drugimi ministrstvi.

Potreba odraslih po vključevanju okolja in koncepta trajnostnosti med ljudskimi univerzami ni spregledana. Kot se izkazuje, ni prezrt tudi pomen povezave z gospodarstvom. Manjkajo matična sistemska podlaga in podpora t. i. »zelenim«/»trajnostnim« vsebinam, orodjem in programom ter raziskovalna podlaga za njihov nadaljnji razvoj. VITR in nastajajoče podnebno izobraževanje sta torej možna, potreben je le njihov pospešen, z novimi znanji in s kadri okrepljen razvoj, v katerem bo poudarek na uporabnosti novih znanj, spretnosti in veščin v lastnem življenju in v institucionalnem delovanju.

Podnebne spremembe živimo že od osemdesetih let dvajsetega stoletja dalje. Zato preseneča, da ostajajo neopažene, odzivnost nanje pa je nenavadno šibka. Spodbude in priložnosti so dosegljive v mednarodno primerljivih splošnih in specifičnih virih, podatkih in priporočilih, a so šibko uporabljene (npr. podatki in poročila Evropske okoljske agencije ter Agencije Republike Slovenije za okolje).³ Od prve globalne okoljske konference v Stockholmu, kjer je bil ustanovljen okoljski program Združenih narodov (UNEP), je minilo petdeset let. V Riu de Janeiru podpisana Okvirna konvencija Združenih narodov o spremembah podnebja (UNESCO, UNFCCC 2016) je podobno kot druge mednarodne institucije sprožila številne projekte, ukrepe, investicije in kampanje ozaveščanja o posledicah v (zahodu oddaljenih) delih sveta. Toda ob ohranitvi ekonomskega modela rasti in drugih mednarodnih poudarkih ter ujetosti nacionalnih razvojnih modelov v globalni vzorec ti ukrepi ne zadoščajo. Posledice se zato zaostrujejo v svetu, Evropi in pri nas. Izobraževanje je vzvod, ki na to lahko vpliva, vendar smo že spoznali, da to ne bo šlo na načine, kot so usposabljanja za znanja tujih jezikov ali IKT, ampak po drugačnih poteh. Zamude zaostrujejo vplive nadaljnjega usihanja globalne biološke pestrosti (ki je v Sloveniji sicer odlična, a prav tako ogrožena), vse večje onesnaženosti zraka, vode in prsti (četudi smo v Sloveniji močno omejili izpuste žvepla) ter izgub ohranjenih površin narave, ki jih v Evropi npr. ščiti režim Natura 2000 (ki v Slovenji obsega kar 37 % površin). Zeleni prehod bo zato zahtevnejši.

3 Npr. <https://www.arso.gov.si/podnebne%20spremembe/>.

Projekt Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju sistemsko spodbuja celostnost izobraževanja

Slovenija je izobraževanju, usposabljanju, ozaveščanju in komuniciranju za doseganje zelenega prehoda namenila pozornost (med drugim) v Resoluciji o Nacionalnem programu varstva okolja (ReNPVO20–30, 2020), Celovitem nacionalnem energetske in podnebnem načrtu Republike Slovenije (NEPN, 2020), Strateškem okviru prilagajanja na podnebne spremembe (Strateški, 2016).

Nacionalni izobraževalni zavodi v okviru projekta Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju pripravljajo izhodišča za sistemski razvoj VITR, npr. kriterije in kazalnike, ki naj jih institucija, na primer ljudska univerza, zadovolji (Bogataj idr., 2022). Komplementarno povezovanje med temi izhodišči in prakso vseh ponudnikov izobraževanja odraslih bo v bodoče še pomembnejše. Posoški razvojni center s svojo enoto LU je ob svoji kontinuirani in referenčni izobraževalni praksi na primer že ugotovil, da morajo biti aktivnosti naravnane praktično, izkustveno, ciljno, problemsko in projektno. Sprašuje se, ali in če, koliko teorije velja k temu dodati. Skupaj z Andragoškim centrom Republike Slovenije in z drugimi sodelujočimi v projektu išče nove pristope in metode za motivacijo, učenje in primerno dinamiko, išče izvajalce, učitelje in predavatelje, ki so hkrati podkovani s teoretičnimi znanji in z lastno prakso. Ta kombinacija namreč udeležene navdihne, motivira in jim dokaže, da je sprememba možna in pozitivna. »Jezik znanstvenikov in političnih dokumentov« tako »prevaja« v jezik, razumljiv splošni javnosti in učeči se skupnosti. Podobni izzivi stojijo pred nacionalnimi izobraževalnimi institucijami, ki so doslej delovale nepovezano. VITR, še bolj pa podnebne spremembe, jih povezuje. Zavod RS za šolstvo, Center za poklicno izobraževanje, Center šolskih in obšolskih dejavnosti in Andragoški center Republike Slovenije naj bi z analizo mednarodnih dokumentov in lastnih praks, z vključitvijo različnih strokovnjakov in z mobilizacijo participacije svojih ciljnih skupin pripomogli k posodobitvi Smernic VITR (2007), k povezavi sektorsko, administrativno ali drugače organizacijsko ločenih pristopov in k aktiviranju zelenega prehoda.

Kompetence in znanja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj

Le strokovno močne in enotne ekipe zagotavljajo kompetence in znanja VITR. Zato je povezovanje in sooblikovanje skupnih ciljev strateško smiselno tako znotraj posameznih organizacijskih enot vsake institucije kot z odločevalci občin, podjetij, nacionalnih in evropskih projektov. Enotna vizija ima namreč bistveno večje učinke na posameznika in skupnost, rezultati so prepričljivejši in vidni. Horizontalno in vertikalno povezovanje laže privede do nadgradnje obstoječih praks in vključevanja novosti – npr. učenja v naravi in z naravo ter ne le o njej. Prav k temu spodbujata tudi t. i. celostni institucionalni pristop in na primer Kažipot (2014). Za resničen zeleni preboj kompleksne okoljske tematike, ki vključuje klimatske spremembe, torej ni enostavnih rešitev. Obeta se lokalno in regionalno specifična nadgradnja projektov v sistemsko izobraževalno podporo razvoju po trajnostnih načelih, ki bo slonela na znanstvenih temeljih, medgeneracijski izmenjavi znanj in podpori lokalnim praksam s posebnim ozirom na priložnosti mladih in lokalno raven učenja. Le tako učenje je res celovito

(Piciga idr., 2016). Ključna pri tem je raven našega razumevanja nujnosti določenih t. i. temeljnih trajnostnih kompetenc, ki naj bi jih imela družba in gospodarstvo za uspešno soočenje z okoljskimi zahtevami. Od nje je odvisno, kdaj (če sploh) jih bomo integrirali v obstoječe poslovne modele in organizacijske kulture, kar bi lahko privedlo do zelenega prehoda v bolj trajnostne systemske ureditve. V nasprotnem primeru se proces ozelenjevanja ljudskih univerz ne more razviti ali se bo po določenem času zaustavil.

Transformativno, holistično in kompetenčno zasnovano učenje naj bi omogočilo oziroma približalo razumevanje in udejanjanje načel trajnosti. Vodje izobraževanja naj bi se predvidoma preobrazili v izzivalce sprememb trajnostnega delovanja, zato je smer razvoja ljudskih univerz zelo jasna: celovita prilagoditev sonaravnim vzorcem, ker omogočajo trajanje (tudi institucij).

Pri tem nam je lahko v pomoč okvir osmih ključnih kompetenc (predstavljene v nadaljevanju), ki kažejo na zmožnosti, potrebne za razumevanje in upoštevanje podnebnih/okoljskih sprememb ter implementacijo trajnostnega razvoja (Bianchi idr., 2022).

- K1: kompetenca systemskega mišljenja: zmožnosti prepoznavanja in razumevanja odnosov; analiziranje zapletenih sistemov; razmišljanje o tem, kako so sistemi vgrajeni znotraj različnih področij in na različnih ravneh; sposobnost spoprijemanja z negotovostjo.
- K2: kompetenca predvidevanja: zmožnosti razumevanja in vrednotenja »multiplih prihodnosti«, in sicer možna, verjetna in zaželena prihodnost; ustvarjanje lastne vizije prihodnosti; uporabljanje previdnostnega načela; ocenjevanje posledic ukrepov; soočanje s tveganji in spremembami.
- K3: normativna kompetenca: zmožnosti razumevanja in razmišljanja o normah in vrednotah, na katerih temeljijo dejanja posameznika; pogajanja o trajnostnih vrednotah, načelih, ciljnih in ciljnih vrednostih v kontekstu konfliktov interesov in kompromisov, negotovega znanja in protislovij.
- K4: strateška kompetenca: zmožnosti kolektivnega razvoja in izvajanja inovativnih ukrepov, ki povečujejo trajnost na lokalni ravni in širše.
- K5: kompetenca sodelovanja: zmožnosti učenja od drugih, razumevanja in spoštovanja potreb, perspektiv in dejanj drugih (empatija); razumevanje, povezovanje z drugimi in občutljivosti za druge (empatično vodenje); reševanje sporov v skupini in spodbujanje sodelovalnega ter participativnega reševanja težav.
- K6: kompetenca kritičnega razmišljanja: zmožnost spraševanja o normah, praksah in mnenjih; razmislek o lastnih vrednotah, dojemanih (percepcijah) in ravnanjih; zavzemanje stališča v diskurzu o trajnosti.
- K7: kompetenca samozavedanja: zavedanje svojih čustev, želja; zmožnost razmišljanja o lastni vlogi v lokalni skupnosti in (globalni) družbi; nenehno vrednotenje in nadaljnje motiviranje dejanj posameznikov; soočenje s čustvi in z željami posameznikov.
- K8: integrirana kompetenca reševanja problemov: splošna (krovna, vseobsegajoča) sposobnost (zmožnost) uporabe različnih okvirov, kadar so vprašanja kompleksna in je potrebno predvidevanje posledic odločitev in tudi etične razsežnosti odločitev;

sposobnost izvedljivih, vključujočih in pravičnih rešitev, ki z integracijo vseh teh kompetenc spodbujajo trajnostni razvoj.

Izhodišče za zeleni prehod je dobra praksa

V izobraževanju odraslih in delu ljudskih univerz so dolgoročna, standardizirana in dokumentirana dobra praksa **študijski krožki**. Zanje so na voljo izračuni trendov, saj so najdlje dokumentirani, poleg tega pa že ves čas v poročila vključujejo okolje in lokalno skupnost. Študijski krožki namreč kompetence, znanja, veščine in vrednote zajemajo iz lokalnega okolja in ne iz nacionalnega kurikula, tja jih tudi vračajo, obogatene z »dodano vrednostjo« učnih rezultatov oziroma učinkov. Več o študijskih krožkih na <https://sk.acs.si>, kjer so zbrane objave o njihovih učinkih.

Za izhodišče zelenega prehoda smo analizirali podatke o študijskih krožkih, zbranih v aplikaciji eSK. V analizi smo upoštevali le tiste krožke, ki so okolje upoštevali za svojo vsebino ali za učni vir, so bili njihovi udeleženci po spolu in starosti raznoliki ter so s svojimi akcijskimi cilji vplivali na lokalno okolje. Za obdobje 2007–14. 7. 2022 je bilo skupno 3796 popolno dokumentiranih primerov dobre prakse študijskih krožkov. Te je izvedlo 305 mentorjev pod okriljem 161 organizacij. Od tega so v 134 organizacijah obravnavali okolje, v 140 organizacijah pa so na lokalno okolje zmerno ali intenzivno vplivali. Ta dva kriterija je hkrati zadovoljilo 115 ustanov oziroma 183 mentorjev. Če dodamo k temu še tretji kriterij, heterogenost strukture udeležencev po spolu in starosti, je takih institucij 78, mentorjev v njih pa 88. Med temi institucijami je bila slaba četrtina (24 % oziroma 19) ljudskih univerz. Izvajalci študijskih krožkov so bili z javnim pozivom⁴ dne 27. 7. 2022 povabljeni k nadgradnji svojih rezultatov z vključevanjem podnebnega izobraževanja. Izbrane smo povabili k sodelovanju in preučili njihov kvantitativni ter kvalitativni odziv.

Odziv ljudskih univerz je bil boljši kot odziv drugih tipov institucij, in sicer tako po številu kot kakovosti. Na povabilo k sodelovanju v projektu se jih je namreč odzvalo primerjalno več kot drugih tipov institucij (7 oziroma 44 %). Še večji je ta delež med tistimi, ki so bile izbrane (5 od 7 izbranih oziroma 71 %). Predlagale so namreč inovativne partnerske pristope in posodobitev svoje izobraževalne ponudbe, za kar imajo npr. civilno-družbene ustanove omejene možnosti. Predlagane vsebine so posredno in neposredno povezane s podnebjem – npr. varovanje zajetij in vodotokov, raziskovanje lokalnega odnosa do njih, aktivno ohranjanje s posodabljanjem lokacij, spoznavanje ekosistemov, nove rabe šibja kot obnovljivega vira in podobno. Predlagale so nadgradnjo izobraževalne ponudbe UŽU in PUM-programov ter nadaljevanje študijskih krožkov. Partnerstva vključujejo zelo različne tipe institucij: upravne, gospodarske in civilnodružbene – npr. vključitev v občinske projekte, lokalno gospodarstvo, krajevne skupnosti in podobno.

⁴ Podrobni kriteriji javnega poziva so opisani na povezavi <https://www.acs.si/aktualno/novice/javni-poziv-za-izbor-dobrih-praks-izobrazevanja-odraslih-v-projektu-podnebni-cilji-in-vsebine-v-vzgoji-in-izobrazevanju/>.

Priporočila za pospešitev zelenega prehoda

Zeleni prehod je način odzivanja na podnebne in druge spremembe okolja, torej narave in družbe. Vsi smo vabljeni k temu odzivu, institucije bolj organizirano, kar še zlasti velja za vse, ki se ponašajo z vlogo nosilca javnih koristi. Ljudske univerze gradijo na obstoječih izkušnjah. Vse bolj so pozorne na rabo energije, svoj okoljski in ekološki odtis ter na nove, doslej neznane ranljivosti, ki so posledica podnebnih sprememb. V prihodnje se bodo soočale z nezaupljivostjo in neparticipacijo (večjega) dela družbe v izobraževanju odraslih, s svojimi šibkimi naravoslovnimi kompetencami ter predvsem z nepredvidljivostjo socioekoloških sistemov. Praksa in izkušnje obstajajo, a so necelovite in nepovezane (Bogataj, 2021). Zelo jasna sta cilj in smer delovanja, kar predstavlja določeno prednost in spodbudo, da se zamuda nadoknadi. O vsakem od navedenih vidikov nekaj več v nadaljevanju.

(Visok) strošek danes postajajo oddaljitev velikega dela družbe od narave, nerazumevanje energetske potratnosti umetno vzdrževanih sistemov in visoka mobilnost. To po eni strani spodbuja učenje in spremembe, po drugi strani je vir novega razumevanja ranljivosti. Potrebno bo posodobiti strateške cilje in vsebine izobraževanja odraslih v ReNPIO 2022–2030 s strateškimi nacionalnimi dokumenti za varovanje okolja, z razogljichenjem družbe in s krožnim gospodarstvom. (Nekaj jih je zbranih na povezavi <https://znamenjatrajnosti.si/vitr/dokumenti>.) Ne gre torej le za nove vsebine, programe, pristope, tehnike in metode učenja, ampak za kvalitativni preskok, ki ne dopušča poenostavljanja. Predavateljev za to področje je še razmeroma malo, poleg tega se razvija nova terminologija.

Primer 1: Podnebno izobraževanje v Sloveniji še ni opredeljeno. Prav tako ne poznamo kriterijev ranljivosti. Razvoj gre v smeri integracije ciljnih skupin in ne v smer njihove redefinicije. Ranljivost zaradi pomanjkanja pitne vode je namreč drugačna, kot jo razumemo danes (ranljivost spričo nizke bralne in matematične pismenosti).

Doslej še ni bilo narejenih raziskav o potrebah odraslih, njihovem morebitnem novem strukturiranju v ciljne skupine ali integriranju v medgeneracijske povezave za odziv na podnebne spremembe. Zato smo slabo pripravljeni in nekompetentni za življenje ter delo v ogroženih in nepredvidljivih socioekoloških sistemih. Številni, a splošni, mednarodni politični dokumenti in priporočila pomembno dopolnjujejo lokalne izkušnje. Moč odziva je zato v upoštevanju lokalne pestrosti narave in norm lokalnih skupnosti, kar ljudske univerze do neke mere poznajo. Svoja partnerstva na primer oblikujejo z različnimi institucijami, med katerimi bo v prihodnosti več okoljevarstvenih in kulturnih, ker poznajo nepredvidljivost konkretnih ekosistemov in dinamiko njihove lokalne rabe.

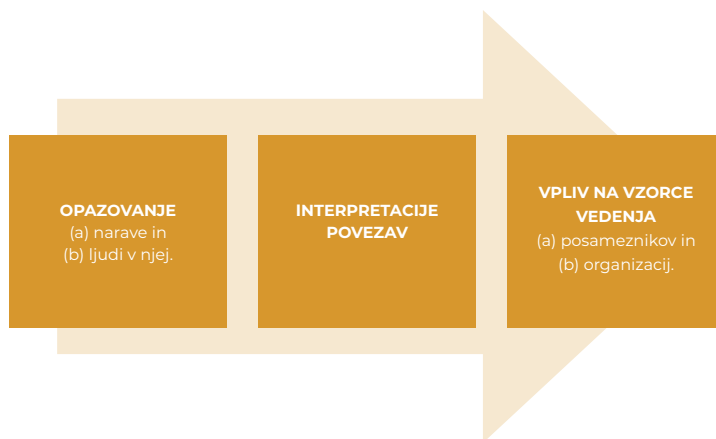
Nezaupljivost ljudi, ki smo jo spoznali ob preučevanju delovno aktivnih (Bogataj, 2020), je velika ovira za **kolektivni odziv** na krize, tudi podnebno. Ljudske univerze in druge izobraževalce odraslih čaka zato v prihodnosti med drugim izziv odvratanja predsodkov, dvomov in nerazumevanja podnebnih sprememb ter dolgoročno gradnja zaupanja z ljudmi, ki bi ga pravzaprav morali v tako dolgi dobi delovanja že zgraditi.

Primer 2: Še trajajoča pandemija Covid-19 terja kolektivni odziv. Začasno ali trajno je potrebno prilagoditi organizacijo dela. V obstoj pandemije je v Sloveniji dvomila približno tretjina prebivalcev. Relativno enostavna dihotomna situacija (okužen – neokužen) za podnebne spremembe ne velja, ker njihove posledice niso porazdeljene enotno ter jih tudi dokazati ni mogoče tako enostavno kot s testom prisotnosti virusa. Odziva na podnebne spremembe zato ni in ne bo mogoče nasloviti z doslej znanimi pristopi in znanji.

Zaposleni v ljudskih univerzah so po svoji stroki pretežno družboslovci in humanisti, prevladujejo ženske. Vzgoja in trajnostni razvoj slonita na ravnotežjih, hkrati pa nepredvidljivost narave, odziv na spremembe z vgradnjo naravnih struktur in procesov v izobraževalne programe terjajo t. i. **zelene kompetence** (Bianchi idr., 2022). Le posamične ljudske univerze, na primer Posoški razvojni center, že poznajo in ponujajo VITR. Zato je utemeljen razmah ponudbe, še prej pa sistemska nadgradnja kompetenc na področju sonaravnosti, trajnosti, kroženja in podnebnih sprememb. Slednje namreč zaznavamo le na podlagi dolgotrajnih sistematičnih opazovanj in meritev, nato pa izračunov statistične verjetnosti.

Primerjalno prednost in priložnost ljudskih univerz lahko predstavljajo splošne značilnosti slovenske družbe (npr. egalitarnost družbe, izražena z nizkim Ginijevim indeksom, izkušnjska znanja prebivalcev o okolju zaradi pretežno zasebnega lastništva zemljišč) in strokovne reference (npr. dolga praksa neformalnega izobraževanja). Zlasti iskanje, oblikovanje, spodbujanje skupinskega in skupnostnega delovanja ter učenja, tudi izven učilnic, bi lahko prispevalo k pospešenemu zelenemu prehodu. Logika razmišljanja v projektu Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju za dobro prakso prepoznava nekaj, kar ljudske univerze večinoma izvajajo – študijske krožke. Četudi je pravna osnova zanje z novim Zakonom o izobraževanju odraslih (ZIO-1) izostala in študijski krožki nikdar niso bili namenjeni učenju o okolju, je njihov model za to več kot primeren. Toda so le eden od celovitejših in dolgoročnejših korakov zelenega prehoda. Korak v zeleno smer so tudi uvodoma nanizani posamični projekti. Za »odprti kurikulum« so udeleženci krožkov motivirani, delujejo medgeneracijsko in že udejanjajo transformativno učenje (Ličen in Bolčina, 2011; Cepin idr., 2019), hkrati pa spontano izbirajo okoljske vsebine z minimalnim vplivom institucionalnih predvidevanj in pristopov.

Povezavo med izobraževanjem odraslih in podnebjem šele iščemo. Pri tem smo v podobnem položaju kot nedavna izkušnja s pomanjkanjem pitne vode v Slovenskem primorju, s katero so se domačini doslej soočali le mikrolokalno (npr. zaradi odsotnosti vodovoda ali onesnaženja podtalnice), v letu 2022 pa je sistemsko opuščanje rešitev vodilo v številne občinske omejitve rabe pitne vode po vsej državi.

Slika 1: Zaporedje procesov, ki naj ga vsebuje izobraževalni program, skladen z načeli VITR (vir: avtorici, 2022).

Ena od možnih strategij za nadaljnje delo je zaporedje treh procesov, kot jih prikazuje slika 1, saj z njim hkrati vključimo in aktiviramo več zelenih kompetenc (Bianchi idr., 2022).

Zeleni prehod in odziv na podnebne spremembe terjata razumevanje in posodabljanje lokalno-specifičnih pretežno agrarnih rab naravnih virov. Predniki so nam kljub svoji odvisnosti od okolja le-to ohranili do mere, da ga ne le uporabljamo, ampak v obliki turizma tudi tržišmo. Zato ga moramo kljub rabi ohranjati tudi mi. Ker se segreva in ga nalivi spreminjajo, so habitati, vrste in z njimi občasno mi sami, ogroženi, kar je naš ključni izziv, kompleksen in hkrati privlačen. Odzivi ne bodo enostavni. Projekt Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju mobilizira sinergije znanj in volje za zeleni prehod. Upamo, da priložnost, ki jo daje, ne bo edina, ampak le prva v vrsti spodbud za sistemsko prilagajanje izobraževanja odraslih na podnebno krizo. Zmanjševanje ekološkega in okoljskega odtisa bo spremljala pozornost medsebojnemu odnosom tako v kolektivih kot v medinstitucionalnih partnerstvih. Vsak privilegij omejuje sodelovanje in sproži vprašanje, ali je porazdelitev omejitev glede na pretekle privilegije pravična. Današnja vloga ljudskih univerz se zato preobraža, s postopnim umeščanjem okoljskih znanj, novih metod, ki jih v projektu šele preizkušamo, sistemskih kazalnikov in kriterijev pa lahko ljudske univerze postanejo celo nosilec razvoja transformativnega in ekspanzivnega učenja. Povezava z digitalizacijo daje pri tem dodatne možnosti, a ne nadomešča celovitosti učenja v naravnem okolju.

Novi izobraževalni programi in novi pristopi za zeleni prehod terjajo po obdobju samouveljavljanja tudi uresničitev vloge nosilca družbenih sprememb na okoljskem področju. Podnebne spremembe vabijo k razmišljanju, ki je dolgoročno in celostno. Izkušnje ljudskih univerz z neformalnim učenjem in s spodbujanjem participacije so pri tem koristne, prav tako stik z (vse bolj krožnim) gospodarstvom. Prednost prinašajo predvsem prigrarano zaupanje domačinov in projektnih partnerjev ter izkušnja nenehne izpostavljenosti spremembam. Del ljudskih univerz, ki predstavlja javno mrežo, ima prednost in privilegij glede na druge tipe izobraževalnih institucij za odrasle, kar na njihov prihodnji razvoj ne vpliva nujno le pozitivno.

Nastajajoče podnebno izobraževanje bo lahko del VITR ali samostojen program. Terja skupno reševanje konkretnih problemov, v katerih se prepletajo ljudje in narava, zlasti pa spremembo organiziranosti ljudi v institucije. S tega vidika zavrača kolonizacijo socioekoloških sistemov z vsebinami, ki podpirajo dosedanje ekonomsko logiko rasti in globalnega trga. Za zeleni prehod je tipično deljeno razumevanje problemov in upoštevanje lokalnih norm, ki so bolj celostne od nepovezanih sistemov, v okviru katerih živimo. Za projekt Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju prilagajanje mednarodnih kriterijev delajo nacionalni izobraževalni javni zavodi (Bogataj idr., 2022), Andragoški center Republike Slovenije pa ob tem poudarja dobre prakse. Model študijskih krožkov je prisoten najdlje in v praksi realizira (idejo) skupnosti in (idejo) trajanja. To ljudske univerze dobro vedo, zato bodo inicialno fazo razvoja podnebnega izobraževanja znale nadgraditi v področnih dokumentih, s kadrovanjem, s prilagajanjem učnih okolij, z razvojem novih in drugačnih učnih gradiv ter pristopov. Le tako lahko vključijo v svoje delo nepredvidljivost narave in po stotih letih delovanja naravnajo svojo smer v prihodnost.

Literatura in viri

- Bianchi, G. (2020). *Sustainability competences: A systematic literature review*. Publications Office of the European Union.
- Bianchi, G., Pisiotis, U. in Cabrera Giraldez M. (2022). GreenComp. *The European sustainability competence framework*. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128040>
- Bogataj, N. (2020). Delovno sodelovanje pri reševanju problemov v tehnološko bogatih okoljih – primerjava med skupinami z visokimi in nizkimi dosežki. V P. Javrh, J. Mirčeva in N. Bogataj, *Delovno aktivni prebivalci z nižjimi spretnostmi: študija podatkov raziskave Spretnosti odraslih – PIAAC* (str. 59–74). Andragoški center Slovenije.
- Bogataj, N. (2021). Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj širita razumevanje javnega interesa v izobraževanju odraslih. *Andragoška spoznanja*, 27(1), 121–138.
- Bogataj, N., Kregar, S., Uršič, D. in Belasić, I. (2022). Izzivi zelenega prehoda v izobraževanju – primer projekta Podnebni cilji v vzgoji in izobraževanju. V I. Perko (ur.), *IRDO Joint Conferences on Socially Responsible Society 2022: Green, Digital and Inclusive Transition: How to Make it Happen?* (str. 14). Institute for the Development of Social Responsibility. <https://irido.si/irido2022/referati/day2-2022-paper-bogataj-ok.pdf>
- Cepin, M., Lajovic, F. in Bogataj, N. (2019). Medgeneracijsko sodelovanje v študijskih krožkih. V N. Bogataj (ur.), *Študijski krožki: iz korenin k novim izzivom za življenje v skupnosti* (str. 110–129). Andragoški center Slovenije. https://sk.acs.si/sites/sk.acs.si/files/dn163758-19_studijski_krozki_web.pdf
- Glasser, H. in Hirsh, J. (2016). Toward the development of robust learning for sustainability core competencies. *Sustainability*, 9(3), 121–134.
- Hoskins, B., Cartwright, F. in Schoof, U. (2010). *Making Lifelong Learning Tangible. The ELLI Index Europe*. IPCC (2022). *Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press.
- Kažipot (2014). *UNESCO Roadmap for Implementing the Global Action Programme on ESD*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1674unescoroadmap.pdf>
- Košmerl, T. in Mikulec, B. (2021). Primerjava izobraževanja odraslih v Sloveniji in Nemčiji: Ljudske univerze in Volkshochschulen. V E. Mermolja, A. Benko, A. Gerželj in N. Ličen, *Soustvarjamo družbo znanja. Zbornik ob 60-letnici Zveze ljudskih univerz Slovenije* (str. 24–33). Zveza ljudskih univerz Slovenije.
- Lange, E. (2018). Transformative Sustainability Education: From Sustainable to a Civilization Leap. V M. Milana, S. Webb, J. Holford, R. Waller in P. Jarvis (ur.), *The Palgrave International Handbook on Adult and Lifelong Education and Learning* (str. 397–420). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-55783-4_21

- Leicht, A, Heiss, J. in Byun, W. (2018). *Issues and trends in Education for Sustainable Developmen*. UNESCO. <http://unesdoc.unesco.org/images/0026/002614/261445e.pdf>
- Ličen, N. in Bolčina, B. (ur.). (2011). *Neformalno izobraževanje za trajnostni razvoj. Priročnik za delo v andragoških skupinah*. Ljudska univerza Ajdovščina.
- NEPN. (2020). *Celoviti nacionalni energetske in podnebni načrt Republike Slovenije*. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/nacionalni-energetski-in-podnebni-nactr/>
- Piciga, D., Marentič Požarnik, B., Kolar, M. in Vovk Korže, A. (2016). Holistic education for sustainable development: Education as a key catalyst for an integral green Slovenia. V D. Piciga, A. Schieffer in R. Lessem (ur.), *Integral green Slovenia: towards a social knowledge and value based society and economy at the heart of Europe* (str. 192–206). Routledge.
- ReNPVO20–30. (2020). *Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2020–2030*. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODLO1985>
- Resolucija o Dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050*. (2021). https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/redps50/redps50_dz_jul2021.pdf
- Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja*. (2007). Ministrstvo RS za šolstvo in šport.
- Strateški. (2016). *Strateški okvir prilagajanja podnebnim spremembam*. https://www.preventionweb.net/files/61770_sozp.pdf
- Trdan, R. (2021). Razvoj ljudskih univerz v času. V E. Mermolja, A. Benko, A. Gerželj in N. Ličen (2021), *Soustvarjamo družbo znanja. Zbornik ob 60-letnici Zveze ljudskih univerz Slovenije* (str. 14–23). Zveza ljudskih univerz Slovenije.
- UNESCO, UNFCCC (2016). *Action for Climate Empowerment – Guidelines for accelerating solutions through education, training, public awareness*. Unesco.
- Virtualna stojnica (2021). *Letni posvet izobraževanja odraslih*. <https://web.acs.si/lp2021/#open-overlay>
- Znamenja trajnosti*. (b. d.). <https://znamenjatrajnosti.si/vitr/dokumenti>

Spletne strani

- Andragoški zavod – Ljudska univerza Velenje, <http://www.lu-velenje.si/>, 9. 10. 2022
- Andragoški zavod Maribor – Ljudska univerza, <http://www.azm-lu.si>, 9. 10. 2022
- CDI Univerzum Ljubljana, CDI – Univerzum, <http://www.cdi-univerzum.si/>, 9. 10. 2022
- Center za izobraževanje in kulturo Trebnje, <http://www.ciktrebnje.si>, 9. 10. 2022
- Izobraževalni center Geoss Litija, <https://www.ic-geoss.si/>, 10. 10. 2022
- Javni zavod Cene Štupar – Center za izobraževanje Ljubljana, <http://www.cene-stupar.si>, 9. 10. 2022
- Javni zavod knjižnica Gornja Radgona, Center izobraževanj, dogodkov in kulture branja, <http://www.lu-gradgona.si>, 9. 10. 2022, 18:55
- Ljudska univerza Ajdovščina, <http://www.lu-ajdovscina.si>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Celje, <http://www.lu-celje.si>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Jesenice, <https://lu-jesenice.net/>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Koper, <http://www.lu-koper.si>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Kranj, <https://www.luniverza.si/>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Krško, <https://www.lukrsko.si/>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Lendava, zavod za izobraževanje odraslih in mladine, <http://www.lulendava.si>, 9. 10. 2022, 21:25
- Ljudska univerza Murska Sobota, <http://www.lums.si>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Nova Gorica, <https://www.lung.si/>, 9. 10. 2022
- Ljudska univerza Ormož, <http://www.lu-ormoz.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Ptuj, <http://www.lu-ptuj.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Radovljica, <http://www.lu-r.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Ravne na Koroškem, <http://www.lura.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Rogaška Slatina, <http://www.lu-rogaska.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Sežana, <http://www.lu-sezana.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Slovenska Bistrica, <http://lu-sb.si/>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Šentjur, <http://www.lusentjur.si/>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Škofja Loka, <http://www.lu-skofjaloka.si>, 9. 10. 2022

Ljudska univerza Tržič, <http://www.lu-trzic.si>, 9. 10. 2022

MOCIS, Center za izobraževanje odraslih Slovenj Gradec, <http://www.mocis.si/>, 9. 10. 2022

OŠ Antona Žnideršiča, OE Ljudska univerza Ilirska Bistrica, <http://www.lu-ilirska-bistrica.si>, 9. 10. 2022

Podjetniški inkubator Kočevje, OE Ljudska univerza Kočevje, <http://www.lu-kocevje.si>, 9. 10. 2022

Posoški razvojni center, OE Ljudska univerza, www.prc-lu.si, 9. 10. 2022

RIC Novo mesto, <https://www.ric-nm.si/si/>, 9. 10. 2022

UPI – Ljudska univerza Žalec, <https://www.upi.si/>, 9. 10. 2022

Zasavska ljudska univerza, <https://www.zlu.si/>, 9. 10. 2022

Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj, <http://www.zik-crnomelj.eu>, 9. 10. 2022

Zavod Znanje Postojna, OE Ljudska univerza Postojna, <http://www.lu-postojna.si>, 9. 10. 2022